

KONGELIG RESOLUSJON

Klima- og miljødepartementet
Statsråd: Espen Barth Eide

Ref.nr.:
Saksnr.: 19/1725
Dato: 14. oktober 2022

Fastsettelse av forskrift om fredning av Henningsvær kulturmiljø, Vågan kommune, Nordland fylke

1. Innledning

Med hjemmel i kulturminneloven (kml) § 20 kan Kongen i statsråd frede kulturmiljøer, dvs. områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng ut fra områdets totale kulturhistoriske verdi, uten at de enkelte elementene i miljøet er fredningsverdige i seg selv. Klima- og miljødepartementet tilrår at Henningsvær kulturmiljø i Vågan kommune fredes.

Formålet med fredningen er å bevare et av landets viktigste fiskevær. Henningsvær er et godt eksempel på kystens utviklingshistorie – som viser utviklingen fra rorvær til moderne fiskevær med variert næringsvirksomhet fra begynnelsen av 1800-tallet til i dag. Fredningen skal opprettholde og videreutvikle Henningsvær som et levende sted med boliger, fiske, handel og annen næringsvirksomhet. Fredningsforslaget omfatter deler av Henningsvær i Vågan kommune, dvs. deler av Heimøya og Hellandsøya, samt Heimsundet. Det foreslåtte kulturmiljøet er på ca. 226,15 dekar, hvorav sjøarealet utgjør ca. 67,6 dekar. Fredningen vil kun omfatte eksteriøret til bygninger og anlegg, samt uteareal.

Riksantikvaren varslet oppstart av fredningssak 6. mai 2019 og har utarbeidet fredningsforslaget i nært samarbeid med Henningsvær innbyggerforening, Vågan kommune, Nordland fylkeskommune og beboere og eiere i Henningsvær. Riksantikvaren har gjennomført høringer av fredningsforslaget, jf. kml § 22, slik at berørte grunneiere, rettighetshavere, kommune, fylkeskommune og andre instanser har kunnet uttale seg til fredningsforslaget. Kommunestyret og fylkestinget har sluttet seg til fredningsforslaget, og fredningsforslaget er vurdert å ikke være i konflikt med kommunale eller regionale planer. Riksantikvarens faglige tilråding ble oversendt departementet for sluttbehandling 25. mars 2022.

Det er et nasjonalt klima- og miljømål at et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk. Henningsvær kulturmiljø vurderes å være av nasjonal verdi og kulturmiljøfredning vurderes som riktig virkemiddel. Fredningen vil bidra til en langsiktig forvaltning som skal ivareta de kulturhistoriske og arkitektoniske verdiene i kulturmiljøet. Det er lagt vekt på at fredningen ikke vil medføre vesentlige endringer i restriksjonene for eierne ettersom avgrensningen av fredningsområdet tar utgangspunkt i bevaringsområdet i gjeldende reguleringsplaner. Det er i tillegg lagt avgjørende vekt på at Henningsvær skal kunne opprettholdes og videreutvikles som et levende sted med boliger, fiske, handel og annen næringsvirksomhet, samt forvaltes ut ifra prinsippet om «vern gjennom bruk». Det er viktige næringsinteresser i Henningsvær, slik som fiskeri- og reiselivsinteresser. Å balansere hensynet mellom vern og utvikling har vært drøftet underveis i fredningssaken. Hensynet til utvikling er tydeliggjort i formålsbestemmelsen for å imøtekomme lokale hensyn. Fredningen vil ikke være til hinder for at utviklingsrommet for næringsvirksomhet opprettholdes med grunnlag i etablerte miljø og kulturhistoriske verdier.

2. Forslag

Klima- og miljødepartementet legger med dette fram tilråding om fredning av Henningsvær kulturmiljø i Vågan kommune, Nordland fylke, etter kulturminneloven § 20.

Området som foreslås fredet omfatter deler av Heimøya og Hellandsøya, samt Heimsundet. Det foreslåtte kulturmiljøet er på ca. 226,15 dekar, hvorav sjøarealet utgjør ca. 67,6 dekar. Fredningen omfatter utvendige areal og bygningenes eksterior, faste konstruksjoner, anlegg og installasjoner innenfor kartavgrensningen.

Forslag til fredning omfatter helt eller delvis følgende gårds-, bruks- og festenummer i Vågan kommune, jf. vedlagte kart over fredningsområdet:

5/1, 5/1/1, 5/1/6, 5/1/13, 5/1/34, 5/1/36, 5/1/53, 5/1/108, 5/1/117, 5/1/124, 5/1/171, 5/1/172, 5/1/182, 5/1/183, 5/1/193, 5/1/209, 5/1/219, 5/1/229, 5/1/245, 5/1/287, 5/1/293, 5/1/303, 5/1/306, 5/1/310, 5/1/314, 5/1/325, 5/1/332, 5/1/366, 5/1/378, 5/1/384, 5/1/408, 5/3, 5/15, 5/24, 5/28, 5/31, 5/37, 5/38, 5/39, 5/42, 5/44, 5/45, 5/46, 5/48, 5/56, 5/59, 5/64, 5/75, 5/81, 5/82, 5/84, 5/86, 5/102, 5/105, 5/107, 5/111, 5/112, 5/120, 5/121, 5/127, 5/128, 5/129, 5/130, 5/132, 5/134, 5/136, 5/139, 5/141, 5/145, 5/153, 5/154, 5/155, 5/162, 5/163, 5/165, 5/168, 5/169, 5/170, 5/174, 5/178, 5/182, 5/186, 5/192, 5/193, 5/198, 5/204, 5/206, 5/208, 5/209, 5/213, 5/214, 5/215, 5/216, 5/224, 5/225, 5/226, 5/231, 5/234, 5/246, 5/248, 5/255, 5/256, 5/259, 5/260, 5/262, 5/266, 5/267, 5/270, 5/272, 5/275, 5/276, 5/280, 5/281, 5/283, 5/287, 5/288, 5/289, 5/290, 5/291, 5/292, 5/298, 5/301, 5/302, 5/303, 5/306, 5/308, 5/309, 5/312, 5/313, 5/314, 5/315, 5/316, 5/318, 5/319, 5/320, 5/321, 5/324, 5/325, 5/327, 5/334, 5/336, 5/338, 5/342, 5/343, 5/344, 5/348, 5/351, 5/352, 5/353, 5/354, 5/356, 5/357, 5/360, 5/363, 5/364, 5/365, 5/371, 5/373, 5/375, 5/376, 5/377, 5/379, 5/380, 5/381, 5/382, 5/383, 5/385, 5/386, 5/388, 5/391, 5/394, 5/395, 5/396, 5/399, 5/400, 5/402, 5/403, 5/407, 5/408, 5/412, 5/416, 5/418, 5/419, 5/420, 5/421, 5/423, 5/425, 5/427, 5/429, 5/432, 5/439, 5/440, 5/441, 5/449, 5/450, 5/456, 5/459, 5/460, 5/462, 5/463.

Fredningen omfatter både private og offentlige eiendommer. Hjellområdene Nattmålshaugen, Solvarden, Rundhaugen og Vartangen (del av gnr 5 bnr 1) utgjør de største kommunalt eide arealene. Kommunen er i tillegg eier av festetomter under gnr 5 bnr 1 og andre eiendommer innenfor fredningsområdet, flere av disse er langs Heimsundet. Øvrige eiendommer er privateide.

2.1. Hjemmelsgrunnlag

Fredningen av Henningsvær kulturmiljø er hjemlet i lov om kulturminner 9. juni 1978 nr. 50 § 20. Et kulturmiljø kan fredes av Kongen for å bevare områdets kulturhistoriske verdi.

2.2. Formål

Henningsvær kulturmiljø skal bevares som et av landets historisk viktigste fiskevær, som viser hvordan naturgitte, teknologiske, politiske og andre samfunnsmessige forhold har virket inn på utviklingen fra rorvær til moderne fiskevær med variert næringsvirksomhet fra begynnelsen av 1800-tallet til i dag.

Formålet er å bevare Henningsvær kulturmiljø som et godt eksempel på kystens utviklingshistorie, med hovedvekt på de byggverk og strukturer som forteller om utviklingen av fiskeforedlingsindustrien, kystens infrastruktur og fremveksten av boliger, forretninger, og andre samfunnsmessige funksjoner som følge av det næringsmessige grunnlaget som lofotfisket historisk har gitt.

Formålet med fredningen er også å bevare Henningsvær kulturmiljø som en kilde til kunnskap og opplevelse for dagens og fremtidens generasjoner, og som ressurs for samfunnsutviklingen. Fredningen skal opprettholde og videreutvikle Henningsvær som et levende sted med boliger, fiske, handel og annen næringsvirksomhet.

Fredningen skal sikre helheten og de historiske, funksjonelle og visuelle sammenhengene i området.

Fredningen skal herunder bidra til å:

- a) bevare sammenhengen mellom byggverkene, anleggene og konstruksjonene og landskapet de ligger i
- b) sikre at uteområdene bevares slik at den funksjonelle og visuelle sammenhengen i kulturmiljøet opprettholdes
- c) sikre at de kulturhistoriske verdiene i byggverkene og anleggenes eksteriør, konstruksjoner, kaier, gateløp og plasser, havnebasseng, hjeller, park og annen grønnstruktur videreføres
- d) sikre at byggverk, anlegg og strukturer fra ulike perioder bevares og at opprinnelige elementer og senere tilføyelser bevares dersom disse vurderes å ha en verdi som representant for den historiske utviklingen
- e) formidle forståelse for kulturmiljøet og de ulike tidsepoker det representerer

Fredningen skal ikke være til hinder for:

- a) at utviklingsrommet for næringsvirksomhet opprettholdes med grunnlag i etablerte miljø og kulturhistoriske verdier

2.3. Kort historikk og beskriveles av området

Henningsvær er et tettsted på øyene Heimøya og Hellandøya, like utenfor sørvestspissen av Austvågøy. Øyene er relativt flate, og preges av knauser og kupert terreng. Vegetasjonen er hovedsakelig lavtvoksende, kun enkelte store trær. Øyene er delvis bebygd, og er koblet sammen med en molo i sør. Bebyggelsen har et organisk og selvgrodd uttrykk, og følger i stor grad terrenget. Det er synlige bergformasjoner mellom bebyggelsen. Det er bygninger og konstruksjoner knyttet til fisket langs kaien, mens den bakenforliggende tettstedsbebyggelsen består av bolighus, butikker med mer. Det er fiskehjeller på Solvarden, Nattmålshaugen og Vartangen og Rundhaugen. Ubebygde områder er friluftsområder og naturområder på hjellbergene.

Henningsvær gikk fra å være et lite rorvær på midten av 1800-tallet til å bli Norges største og viktigste fiskevær på noen få tiår. Under den store vekstperioden på 1800-tallet, ble det bygd rorbuer og fiskehjeller, opprettet telegraf, poståpneri og fyr, samt bygd kapell og sykestue. I tillegg har moderniseringen av fiskeriene, ny ressursforvaltning og endringer i næringsgrunnlaget på 1900-tallet også satt sitt preg på kulturmiljøet. Det ble opprettet et stort antall fiskemottak og næringer knyttet til fiskeriene, kaifronten ble utbygd og det ble bygd molo. I tillegg ble det oppført flere boliger og forretninger, og det ble anlagt bilvei. Endringene i ressursgrunnlaget, fiskeripolitikken og fiskerinæringen fra ca. 1970 og fram til i dag, har medført transformasjon av den eksisterende bygningsmassen for å møte nye behov og nye næringer.

2.4. Verneverdier

Henningsvær kulturmiljø er en særdeles god representant for de siste to hundre års fiskeri- og kysthistorie. Henningsvær kulturmiljø er derfor av nasjonal verdi. Kulturmiljøet viser utviklingen fra rorvær på 1800-tallet til fiskevær på 1900-tallet, og overgangen til en ny tid med bilvei, nye næringer og en effektivisert fiskerinæring. Henningsvær kulturmiljø illustrerer godt hvilke sosiale, næringsmessige og logistiske funksjoner et fiskevær har hatt og har fra 1800 og til i dag. Vesentlige strukturer og sammenhenger fra 1800- og 1900-tallet er fremdeles lesbare. Sammen med tilføyelser fra 2000-tallet, gir kulturmiljøet et unikt innblikk i utviklingen av norske fiskerier.

Henningsvær kulturmiljø, med delområdene, utgjør et helhetlig og variert kulturmiljø, som har fått sitt karakteristiske uttrykk på grunn av sosiale, økonomiske, politiske, klimatiske og topografiske forhold gjennom to hundre år. De til enhver tid gjeldende bruksbehov, teknologiske muligheter og materialtilgang har, sammen med de øvrige forhold, bidratt til stor variasjon i bebyggelsen. Raske endringer i næringsmessige behov og de arealmessige forutsetningene på stedet har medført at vesentlige funksjoner til dels har blitt plassert der det har vært ledig areal.

Fredningsforslaget legger vekt på lesbarhet av helhet, sammenhenger og funksjoner innenfor fredningsområdet. Det er helheten i miljøet som skal bevares.

2.4.1. Arkitekturhistoriske verdier

Sjøen var lenge den viktigste transportåren, og mye av bygningsmassen er henvendt mot og knyttet til sjøveien. Gatene har hatt en sekundær rolle i å strukturere bebyggelsen. Terrenget har også hatt betydning for plassering av bebyggelse og konstruksjoner. Det kupert terrenget er i stor grad beholdt. De synlige fjellformasjonene mellom bebyggelsen er et karaktertrekk ved stedet.

Bebyggelsen i Henningsvær er tilpasset de klimatiske forholdene, hvilket har gitt kulturmiljøet et nøkternt uttrykk. Bygningene har stor variasjon i material- og fargebruk. Form og utseende er i mange tilfeller et resultat av funksjon, materialtilgang, påbygg og ombygginger. Kreative løsninger på grunn av materialknapphet og behov for raske endringer, bidrar til variasjon i bebyggelsen.

Langs Heimsundet er det eldre brygger med gavl mot sjøen, fiskebruk med langside og kaifronter. Bebyggelsen er om- og påbygd i lys av endrede behov, betinget av tilgjengelig areal og materialtilgang. Boligene og forretningene langs gatene er ofte satt direkte på bakken, eller på støpt eller påfylt masse. Mange av bolighusene er fra boligbyggingen på 1930- og 1950-tallet, og er i funkis. Enkelte av bolighusene er ombygde rorbuer. En del bygninger er også gjenbrukt/flyttet fra andre steder. Bygninger og anlegg som fyr, molo, hjeller og rorbuer er plassert med utgangspunkt i hva som har vært hensiktsmessig ut ifra deres funksjon.

2.4.2. Kulturhistoriske verdier

Henningsvær kulturmiljø forteller historien om utviklingen av norske kystsamfunn og fiskerier de siste to hundre årene. Teknologisk utvikling, nærings- og handelspolitikk, utbygging av kystens infrastruktur og ulike samfunnsmessige forhold har preget utviklingen av tettstedet. Følgende tre faser av norsk kyst- og fiskerihistorie er særlig tydelige i Henningsvær kulturmiljø:

- I. Framveksten av rorværet på 1800-tallet
- II. Moderniseringen av fiskerinæringen – 1900-1960
- III. Endringer i ressursgrunnlag, fiskeripolitikk og næring – 1970 til i dag

I. Framveksten av rorværet på 1800-tallet

Den store befolkningsveksten i Europa på 1800-tallet medførte en stor etterspørsel etter norsk torsk. Veksten i eksportmarkedet påvirket mange lokalsamfunn økonomisk, sosialt og kulturelt. Henningsvær gikk fra å være et lite rorvær på midten av 1800-tallet til å bli Norges største og viktigste fiskevær i løpet av noen få tiår.

Staten la til rette for utviklingen gjennom flere tiltak. Handelslovgivingen ble friere, og skattlegging og tollavgifter bygget ned. Fiskeriene ble også liberalisert, etter prinsippet «fritt hav og fritt fiske». I regi av væreierne ble det bygget rorbuer med tilhørende hjeller, og på siste

halvdel av 1800-tallet ble det bygd flere store brygger, blant annet Altona og Heimgårdsbrygga. Væreiergården og Storhagan er også viktige spor etter væreiertiden.

Samferdselsutbyggingen i Norge, og utbyggingen av kystens infrastruktur, fra midten av 1880-tallet kan kobles til betydningen fiskeriene hadde for nasjonen. Utbyggingen var et ledd i å utvikle den nasjonale økonomien og et landsomfattende marked. I Henningsvær forteller blant annet Renergården, som hadde telegraf fra 1862, Amtmannskaaien, som var dampskipskai, og fyrstasjonen på Kvitvarden om denne utbyggingen.

Oppføringen av kapell i Henningsvær på 1850-tallet må blant annet forstås på bakgrunn av den risikoen som er knyttet til fiskeri. Dagens kirke er fra 1970-tallet, men ivaretar den historiske strukturen ettersom den er oppført på samme sted som det opprinnelige kapellet. Fiskarheimen på Hellandsøya kan også ses i denne sammenhengen.

II. Moderniseringen av fiskerinæringen – 1900–1960

Motoriseringen av fiskeriflåten fram mot ca. 1920 fikk enorm betydning for nasjonen, kyst-Norge og Henningsvær. Dette gjaldt både økonomi, sosiale maktposisjoner, bosetningsmønstre og ved å gi grunnlag for nye yrkesgrupper på land. Endringene medførte fraflytting og nedleggelse av mange fiskevær og handelsstasjoner, men i Henningsvær ga de en vekstperiode.

Moderniseringen av fiskeflåten gjorde at flere fiskere kunne reise lengre og ta opp mer fisk. Dette medførte en tilrettelegging av havna i Henningsvær gjennom bygging av molo, ny kai på Finnholmen, og utbygging av fiskerimottak og dagens kaifront. Fiskerimottak ble bygd i Heimsundet, og på Banhammaren og Bryggmannsholmen. Med båtmotorene kom behov for en servicenæring som kunne vedlikeholde og reparere. De første slippene i Henningsvær ble bygget i 1920 og 1927. De motoriserte båtene medførte også behov for drivstoff, og på 1950-tallet var det fire-fem bunkringsstasjoner i Henningsvær. I dag står det én drivstofftank igjen, på Finnholmen. Denne står sammen med en del andre tanker, knyttet til blant annet tranproduksjon og laksefiske.

Teknologiske nyvinninger medførte også framvekst av nye næringer, som Kaviarfabrikken, Trevarefabrikken, filetfabrikk og senere fryserier. Nye krav til håndtering av fisk medførte også at det ble opprettet et lokalt vannverk.

Den økte sysselsettingen ga grunnlag for flere fastboende som førte til økt boligbygging utover på 1900-tallet. Mange av bolighusene som står i Henningsvær i dag er fra 1930- og 1950-tallet. Med økningen i den fastboende befolkningen, ble flere sosiale funksjoner opprettet. Henningsvær fikk både forsamlingshus og losje i perioden. Kvinnene var aktive i modernisering av samfunnet, og flere frivillige lag og foreninger ble opprettet av kvinner, blant annet helselag, innbyggerforening, musikkforening og speiderbevegelse. Veksten la også grunnlag for at det ble opprettet spesialforretninger, slakter og bakeri i Henningsvær. Eksempler på dette finnes på Torget, langs Dreyers gate og i form av kioskene på Hellandsøya og Heimøya.

Store markedsendringer er bakteppet for at fiskeriorganisasjonene og et eget fiskeridepartement ble opprettet i perioden. I Henningsvær forteller væreierboligen om denne fiskerihistorien. Bygningen har blitt benyttet som velferdsstasjon og kontor (1977) for Norges Fiskarlag.

III. Endringer i ressursgrunnlag, fiskeripolitikk og næring – 1970 til i dag

Det ble økt bevissthet og oppmerksomhet om bærekraftig ressursforvaltning utover på 1980-tallet som følge av svekkelsen av blant annet torskestammen. Prinsippet om «fritt hav og fritt fiske» ble erstattet med kvoteregulering. Sammen med den teknologiske utviklingen, og dreiningen av fiskeripolitikken i en mer markedsorientert retning, medførte en krise i den norske fiskenæringen, og en stor reduksjon i antall yrkesutøvere i de norske fiskeriene. Dette bidro også til en omfattende fraflytting og sentralisering mange steder, men ikke i like stor grad overalt. I Henningsvær har det gått fra nær 70 fiskebruk på 1950-tallet, til en håndfull bruk i dag. De er i hovedsak langs Heimsundet. Mottakene håndterer store kvanta, og leverer fisk og fiskeprodukter både i Norge og internasjonalt.

Framveksten av petroleums- og oppdrettsnæringen medførte utbygging av veier langs kysten i tiårene etter 1970. Reiselivsnæringen og andre næringer har, sammen med tilflyttere, har påvirket Henningsvær med både nybygg og ny bruk av eksisterende bygninger. For eksempel er parkeringsplassen ved Hjellskjæret er ved utfylling blitt stor nok til å dekke noe av parkeringsbehovet til de besøkende.

2.5. Konsekvenser for ulike interesser i området

2.5.1. Boligeiere

I SSBs befolkningsstatistikk for 2021 er det registrert 505 personer med bostedsadresse i grunnkretsen Henningsvær (et område som er en del større enn fredningsområdet). Drøyt 40 % av bygningene innenfor fredningsområdet er privatboliger, ifølge matrikkelen. Størstedelen av boligbebyggelsen i fredningsområdet er oppført i perioden 1850–1950. Den foreslåtte fredningen vil ikke være til hinder for fortsatt utnyttelse til boligformål, for ny bruk av bygningsmasse eller andre tiltak som er i tråd med formålet med fredningen. Fredningsbestemmelsene omfatter kun eksteriør, ikke interiør.

2.5.2. Friluftsliv

Deler av friluftsområdene på land er hjellområder. De er både viktige nærfriluftsområder og produksjonsområder for tørrfisk, og er underlagt Mattilsynet og Arbeidstilsynets regler i sesongen der fisken tørkes. Heimsundet og deler av havnefronten på Hellandsøya er regulert til trafikk og havneformål der havne- og farvannsloven gjelder. Utenfor trafikk- og havneområdene, er sjøområdene regulert til friluftsområder i sjø og vassdrag. Den foreslåtte fredningen er ikke til hinder for bruk av de offentlige uteområdene.

2.5.3. Næringsinteresser

I overkant av 30 % av bygningene i fredningsområdet er registrert som næringsbygg, ifølge matrikkelen. Reiseliv, handel og sjømat er de største næringene.

Fiskeriinteresser

Det var registrert fire fiskebruk i Henningsvær i 2019. Tre av disse ligger innenfor det foreslåtte fredningsområdet. Det finnes også fiskeforedlingsbedrifter innenfor fredningsområdet. Noen av virksomhetene kombinerer sin virksomhet med blant annet utleie/hotellvirksomhet. Det var registrert ti hjemmehørende båter i Henningsvær i 2007. Under sesongfisket er Henningsvær liggehavn for rundt 150 båter. Det finnes også virksomheter som driver med verkstedsdrift og industri, blant annet knyttet til reparasjon og utstyrsleveranse til fiskebåter. To aktører, hvorav en holder til innenfor fredningsområdet, benytter fiskehjell i fredningsområdet til produksjon.

Den foreslåtte fredningen vil ikke være til hinder for at fiskeri- og fiskerirelatert næring, og annen eksisterende bruk av havna knyttet til fiskerivirksomhet, kan fortsette som før. Den vil heller ikke være til hinder for utvikling av næringen i tråd med formålet med fredningen. Riksantikvaren har lagt stor vekt på å utarbeide en forskrift som gir rom for utvikling, basert på innspill fra ulike aktører. Fredningsbestemmelsene legger til rette for videreutvikling. En videreutvikling vil være viktig for videre bruk og bevaring av kulturmiljøet.

Fredningsområdet omfatter tre hjellområder. Hjellbergene er regulert til spesialområde friluftsliv – kulturlandskap i gjeldende reguleringsplan. Reguleringsplanen åpner ikke for tiltak ut over vegetasjonsskjøtsel i disse naturområdene. Områdene er både viktige nærfriluftsområder og produksjonsområder for tørrfisk. Fredningen er ikke til hinder for fortsatt bruk av hjellene, og forskriften legger til rette for at krav fra Mattilsynet og Arbeidstilsynet kan følges opp. Fredningen er heller ikke til hinder for nødvendig vedlikehold av fiskehjellene. Med unntak av hjellområdene Nattmålshaugen, Rundhaugen og Vartangen, er det lagt inn en bestemmelse i forskriften om at hjellene kan rives dersom det ikke lenger er mulig å tørke fisk på tradisjonelt vis.

Havna i Henningsvær har status som statlig fiskerihavn klasse a. Stortinget bestemte, som ledd i regionreformen, at statens fiskerihavner skulle overføres fra Kystverket til fylkeskommunene, men fylkene nord for Stad hadde per juni 2022 ikke tatt over de statlige fiskerihavnene. Eierskap og ansvarsforhold har ingen betydning med hensyn til bruk og utvikling i det foreslåtte fredningsområdet.

Reiselivsinteresser

I kommuneplanens arealdel 2017–2029 er det en bestemmelse om at «Nye turisme- og reiselivsbygg skal utvikles i tråd med lokal byggeskikk eller tilpasses moderne arkitektoniske løsninger.» Kommuneplanens samfunnsdel 2020–2032 (vedtatt 15. juni 2020) har også visjon, satsingsområder og delmål om bærekraftig stedsutvikling og at lokalsamfunnet skal utvikles slik at folk trives og slik at natur, kultur og lokale ressurser ivaretas. I planen er det også et mål om å

«Utvikle en helhetlig forvaltning av kommunens kulturminner og kulturmiljø.» Fredningen vil støtte opp under målsettingene i kommuneplanens areal- og samfunnsdel.

Lofotrådet – Interkommunalt politisk råd for Lofoten (Vågan, Vestvågøy, Flakstad, Moskenes, Værøy og Røst) har utarbeidet en vekststrategi som heter «Lofoten – De grønne Øyene 2030». Kommunene vedtok i 2021 veikartet for utvikling av Lofoten som region som består av seks programområder med tilhørende hovedmål og delmål. Viktige stikkord i veikartet er sirkulærøkonomi, samhandling (offentlig, privat næringsliv, reiseliv mv.) og grønne reiselivsmål. Fredningen vil kunne understøtte flere av veikartetets målsettinger.

Det arrangeres flere festivaler og arrangementer i Henningsvær hvert år. Musikkfestivalen Codstockfestivalen arrangeres i pinsen og musikkfestivalen «Trevarefest» arrangeres om sommeren. Førjulseventyret, som arrangeres i november og desember, er et samarbeid mellom lokale håndverkere, handelsvirksomheter, kunstgallerier, kafeer og overnattingssteder. Lofotcupen og VM i skreifiske, som arrangeres i Svolvær, gir ringvirkninger i Henningsvær i form av økte besøkstall knyttet til kost og losji. Fredningen vil ikke være til hinder for gjennomføring av arrangementene.

Henningsvær har tilreisende gjennom hele året, men hovedvekten av de besøkende kommer i sommersesongen. Riksantikvaren har innhentet besøkstall fra Telenor Mobility Analytics for perioden juni–september i 2018 og 2019, beregnet ved hjelp av lokasjonsdata fra de tilreisenes mobiltelefoner. For 2019 viser besøkstallene at besøkmengden per dag i perioden lå mellom 1000 og 2000. I de to festivalperiodene i pinsen og i slutten av juli økte dagsbesøket med rundt tusen sammenlignet med de øvrige dagene i perioden, altså nærmere 3000 daglige besøk. Norske turister utgjør om lag to tredjedeler av besøksmassen. I 2016 var det om lag 18.000 kommersielle overnattinger i Henningsvær. Det finnes ikke nøyaktige anslag for utleie av overnattingsplasser i private hjem. Fredningen vil ikke være til hinder for utvikling av ny reiselivsnæring eller videreutvikling i tråd med kommunens planer. Fredningen legger til rette for en bærekraftig bruk av ressursen som kulturmiljøet er, og kan med hensiktsmessig forvaltning ha et stort potensial for økt kulturbasert turisme.

Handel, restauranter og andre næringer

I Henningsvær finnes det flere hoteller og overnattingssteder, privat utleie over nett, restauranter, kafeer, galleri, dagligvare og detaljhandel. Den foreslåtte fredningen vil ikke være til hinder for fortsatt drift av forretninger, serveringssteder og annen næringsvirksomhet. Den vil heller ikke være til hinder for utvikling av ny næring i tråd med formålet med fredningen.

Næringsinteressenes handlingsrom og mulighet for videreutvikling er viktig for videre bruk, ombruk, utvikling og verdiskaping. Det er derfor lagt vekt på disse perspektivene i utarbeidelsen av fredningsforskriften. Det er lagt vekt på finne en god balanse mellom vern og utvikling i bestemmelsene, slik at forskriften skal gi et godt rammeverk for videre utvikling i et langsiktig perspektiv.

Lokale håndverksbedrifter

En fredning kan medføre økt vedlikeholds- og istandsettingsaktivitet på bygninger og anlegg i Henningsvær som kan skape ringvirkninger for bygg- og anleggsnæringen. Etterspørselen vil i større eller mindre grad rette seg mot lokale håndverksbedrifter.

2.5.4. Samferdselsinteresser

Veinett og parkering

Fylkesvei 816 grenser til den nordre delen av fredningsområdet. De offentlige veiene innenfor fredningsområdet er derimot kommunalt eid. Fredningen vil ikke være til hinder for vedlikehold eller eksisterende bruk av veinettet. Fredningen vil heller ikke være til hinder for å legge til rette for trafikkikkerhet og parkering, så lenge dette gjøres på en måte som er i tråd med formålet med fredningen, og forutsatt at kulturmiljømyndigheten har gitt dispensasjon fra fredningen. Det samme gjelder tilrettelegging for ladestasjoner for biler og fartøy. Virksomhet som forutsetter endringer av dekke eller utvidelse av vei, vil ikke være tillatt i fredningsområdet uten at kulturmiljømyndigheten har gitt dispensasjon fra fredningen.

Kystverkets navigasjonsinstallasjon

Kystverket har en navigasjonsinstallasjon som er i drift innenfor fredningsområdet. Fredningen vil ikke være til hinder for at Kystverket kan drifte og vedlikeholde navigasjonsinstallasjonen med hensyn til sikkerhet og fremkommelighet i sjøområdet.

Kystverket har også ansvar for den nedlagte fyrlykten på Henningsvær fyr på Kvitvarden. I utgangspunktet har ikke Kystverket ønsket at fyrlykten fredes, da den er ute av funksjon og Kystverket ikke ønsker å påkoste installasjonen ytterligere vedlikehold. Riksantikvaren har hatt dialog med Kystverket om saken og har justert fredningsbestemmelsene. Saken anses som løst.

2.5.5. Samiske interesser

Den samiske historien er en viktig del av fortellingen om Lofoten, og det finnes flere samiske kulturminner og kulturmiljøer i Vågan kommune. Disse er omtalt i kulturminneplan for Lofoten. Det er imidlertid ikke registrert fredete samiske kulturminner innenfor eller i nærheten av det foreslåtte fredningsområdet. Sametinget har uttalt at de ikke merknader til fredningsforslaget, og har ikke opplyst om samiske interesser i sin uttalelse i den sentrale høringen av fredningsforslaget. Fredningsforslaget vurderes dermed ikke å ville påvirke samiske interesser.

2.6. Forholdet til andre relevante planer og lovverk

2.6.1. Kommunale planer

Eiendommene i fredningsområdet er allerede regulert gjennom *Reguleringsplan for Henningsvær* (plan ID 185, vedtatt av kommunestyret 10. desember 2008, med mindre endring vedtatt 10. november 2014) og *Detaljreguleringsplan for Misværhola og Hjellskjæret* (plan ID 247, vedtatt av kommunestyret 6. desember 2017). Hovedhensikten med plan ID 185 er at stedet skal bevares

og videreutvikles på grunnlag av de etablerte historiske og miljømessige verdiene. Helhetlige kulturmiljøer og samfunnsfunksjoner skal bevares, og det skal legges vekt på at kulturmiljøet gjenspeiler et nyere tids fiskevær. I tillegg skal det varierte bygningsmiljøet, med blanding av store og små bygninger, bevares for å ivareta mangfoldet. Plan ID 247 gjelder utvidelse av hotell og overnattingssteder i Misværhola og på Hjellskjæret. Bevaringsområdet er videreført fra overordna plan. Reguleringsplanene vil fortsatt være gjeldende etter at fredningen trer i kraft. Reguleringsplanene og fredningsforskriften vil virke side om side. Begge legger vekt på vern og utvikling av Henningsvær, jf. § 1 Planens intensjoner i reguleringsplanen og § 1 Formål i fredningsforskriften.

Ethvert søknadspliktig byggetiltak forutsetter at det først foreligger dispensasjon etter fredningsforskriften § 4. Dersom det gis dispensasjon fra fredningsbestemmelsene, vil det i de fleste tilfeller knyttes vilkår til tillatelsen. Da disse vilkårene normalt vil legge føringer for behandling av en søknad etter plan- og bygningsloven, er det viktig at dispensasjon fra forskriftens bestemmelser foreligger før søknaden etter plan- og bygningsloven ferdigbehandles. Der reguleringsplanen har strengere bestemmelser enn fredningsbestemmelsene, er det de strengeste bestemmelsene som gjelder og omvendt: Der fredningsforskriften har de strengeste bestemmelsene, er det disse som gjelder. Samordning av saksbehandling er nærmere omtalt i forvaltningsplanen.

2.6.2. Regionale planer

Av relevante regionale planer er *Fylkesplan for Nordland 2013–2025* (vedtatt av fylkestinget 27. februar 2013) og kulturminneplanen *Nasjonalt og regionalt viktige kulturminner i Lofoten* (2007). Fylkesplan for Nordland har målområder knyttet til livskraftige lokalsamfunn og regioner, verdiskaping og livskvalitet. Fredningen vil kunne understøtte disse målene. Planen har regional planbestemmelse om etablering av kjøpesenter og arealpolitiske retningslinjer hjemlet i plan- og bygningsloven. Fredningsforslaget er ikke i konflikt med disse. I kulturminneplanen for Lofoten er Henningsvær omtalt som et kulturmiljø med verdi for hele landet.

2.6.3. Naturmangfoldloven

Ifølge artsdatabasens Artskart og Miljødirektoratets Naturbase (per 30. november 2021) er det registrert flere arter av stor eller særlig stor forvaltningsinteresse. Enkelte av artene er sterkt eller kritisk truet og befinner seg i området som foreslås fredet. Dette gjelder blant annet artene havhest (*Fulmarus gracialis*), krykkje (*Rissa tridactyla*), lomvi (*Uria aalge*) og makrellterne (*Sterna hirundo*). Det er ikke registrert utvalgte naturtyper innenfor området som foreslås fredet. Klima- og miljødepartementet vurderer at fredningsforslagets konsekvenser for naturmangfoldet er i tråd med bestemmelsene i naturmangfoldloven, og at fredningen i all hovedsak ikke vil ha noen negativ påvirkning. Klima- og miljødepartementet anser at kunnskapsgrunnlaget etter naturmangfoldloven § 8 er tilstrekkelig ivaretatt ved dette fredningsforslaget, og at forslaget ikke bryter med "føre var"-prinsippet etter naturmangfoldloven § 9.

2.6.4. Likestillings- og diskrimineringsloven – universell tilgjengelighet

Universell tilgjengelighet er en viktig lovpålagt oppgave. Kulturmiljøforvaltningen har som målsetting å legge til rette for universell tilgjengelighet, slik at kulturmiljø kan oppleves av alle. Det kan gjøres i form av fysisk tilrettelegging, skilting og formidling. I arbeidet med å tilrettelegge og tilgjengeliggjøre kulturmiljø må det tas hensyn til både de kulturhistoriske verdiene og prinsippet om universell utforming. God dialog med kulturmiljøforvaltningen i planlegging av plassering og utforming av tiltak er derfor viktig. Gjennomarbeidede arkitektonisk gode løsninger og riktig materialbruk vil i mange tilfeller være vesentlige faktorer for at endringen blir god for bruker, samtidig som kulturmiljøverdiene blir ivaretatt.

2.6.5. Brannvern

Det er gjennomført flere brannsikringstiltak i Henningsvær. Det er blant annet utarbeidet en brannsikringsplan, samt montert ny brannpumpe og utvendig sprinkling i Henningsvær. Fredningen vil ikke være til hinder for videre brannsikring eller brannberedskap.

2.7. Forvaltningsplan

Riksantikvaren har utarbeidet en forvaltningsplan i samråd med Henningsvær innbyggerforening, Vågan kommune og Nordland fylkeskommune. Forvaltningsplanen skal være et redskap som gir råd til eiere, forvaltningsmyndigheter og andre som har interesser i Henningsvær kulturmiljø om hvordan fredningen skal følges opp. Den gir veiledning i hvordan en kan planlegge tiltak, hvilke tiltak som en må søke om, hvor en skal søke, samt hvordan en kan søke om tilskudd. Den gir også råd om vedlikehold, maling, materialbruk o.l. Planen legger til rette for at forvaltningen av kulturmiljøet skal kunne skje så effektivt som mulig. Forvaltningsplanen definerer også sentrale begrep, beskriver verneverdiene, fredningen og brukerinteressene, samt gir en grundig innføring i kulturmiljøets historiske utvikling og inneholder fotodokumentasjon fra området. Forvaltningsplanen vil bli oppdatert etter at kulturmiljøfredningen er vedtatt av Kongen i statsråd.

3. Saksgang

3.1. Bakgrunn for fredningssaken

Spørsmålet om en mulig kulturmiljøfredning ble tatt opp første gang i et folkemøte i Henningsvær i 2014. Med bakgrunn i innspill i dette møtet, gjennomførte Vågan kommune i 2015 en evaluering av gjeldende regulering for stedet. I 2017 evaluerte Riksantikvaren kulturmiljøene som allerede var fredet etter kulturminneloven § 20, og pågående kulturmiljøfredninger, med vekt på prosess og forvaltning. Det ble også gjennomført et forprosjekt i 2018, hvor det ble undersøkt hva en eventuell fredning av Henningsvær vil innebære praktisk og økonomisk. Hensikten var å få et kunnskapsgrunnlag for å vurdere fredningsspørsmålet. Med bakgrunn i vurderingene i de tre rapportene, anbefalte Riksantikvaren å gå videre med fredningssaken. Vågan kommune og Nordland fylkesting støttet denne anbefalingen i sine politiske vedtak i 2019. Henningsvær er også omtalt i Riksantikvarens *Fredningsstrategi mot 2020 for kulturminneforvaltningen* som et prioritert kulturmiljø for vurdering som mulig fredningssak.

3.2. Fredningsprosess

3.2.1. Lokal involvering i fredningsprosessen: Avklarings- og informasjonsmøter, folkemøter og lokal referansegruppe

Riksantikvaren har gjennomført fredningsprosessen i nært samarbeid med Henningsvær innbyggerforening, Vågan kommune, Nordland fylkeskommune og beboere og eiere i Henningsvær. Gjennom medvirkning, dialog og informasjon har uenigheter, uklarheter og utviklingsbehov blitt løst og avklart, noe som har lagt et godt grunnlag for den videre forvaltningen av området.

Riksantikvaren har lagt stor vekt på å forankre fredningsforslaget lokalt, og lagt til rette for medvirkning og mulighet for engasjement gjennom hele fredningsprosessen. Den formelle fredningssaken ble startet opp på bakgrunn av et politisk vedtak i kommunen, som la rammene for arbeidet. Det ble opprettet en referansegruppe, med representanter fra lokalmiljøet, da forprosjektet startet opp i 2018. Referansegruppa har deltatt aktivt med innspill, vurderinger og råd gjennom hele prosessen fram til det reviderte fredningsforslaget ble behandlet i kommunestyret i oktober 2021.

Medvirkning og lokal involvering har bestått av:

- Månedlige møter i referansegruppa.
- Folkemøter, én-til-én-møter og arbeidsmøter med kommune og fylkeskommune.
- Ca. 60 intervjuer med innbyggere og representanter for fiskeri, industri, handel, reiseliv og restaurantnæringen.
- Regelmessige oppdateringer på den lokale butikken og innbyggerforeningens Facebook-side.
- Fysisk tilstedeværelse i Henningsvær: Prosjektleder hos Riksantikvaren har vært i Henningsvær over tid mens arbeidet med fredningsforslaget har pågått.
- Tilgjengelighet via telefon og e-post.

Det er gjennomført fem folkemøter i Henningsvær og møter i kommunestyret:

- Folkemøter 30.09.2014 og 10.03.2016: Fredningsspørsmålet ble tatt opp i folkemøter.
- Folkemøte 31.01.2019: Funnene fra forprosjektet, som hadde undersøkt konsekvensene av en eventuell fredning, ble presentert. Det var ca. 150 personer til stede.
- Folkemøte 14.05.2019: Folkemøte i forbindelse med oppstart av fredningssak. Over 100 personer deltok i møtet.
- Kommunestyremøte og folkemøte 25.10.2020: Riksantikvaren informerte om høringen i forbindelse med høring og offentlig ettersyn av fredningsforslaget. På grunn av smittevern hensyn ble folkemøtet gjennomført med begrenset antall fysiske plasser, men ble strømmet via Lofotpostens nettside. Det ble registrert 463 avspillinger av hele eller deler av møtet.

- Kommunestyremøte 25.10.2021: Riksantikvaren informerte om fredningsforslaget i forbindelse med kommunestyrets behandling av saken.

3.2.2. Forankring av oppstart av fredningssak

I møte 10. september 2018 diskuterte Riksantikvaren, Nordland fylkeskommune, Vågan kommune og Henningsvær innbyggerforening gjennomføringen av forprosjekt for fredningssaken. I møtet ble en enige om at fredningen skulle ta utgangspunkt i bevaringsområdet i gjeldende reguleringsplan. I tillegg ble hjellområdene spilt inn som et element. Medvirkning og deltagere til referansegruppa ble også drøftet i møtet.

Spørsmålet om Riksantikvaren skulle sette i gang fredningssak ble behandlet politisk i Vågan kommunestyre 25. februar 2019. I sitt positive vedtak satte kommunen som en forutsetning at en fredning må ivareta behovene til en fremtidsrettet fiskeri- og verkstedsnæring, og at kommunestyret ville ta endelig stilling til fredningsspørsmålet i 2021. Nordland fylkesting støttet kommunestyrets vedtak i sitt vedtak av 11. april 2019.

3.2.3. Varsel om oppstart av fredningssak

Riksantikvaren varslet oppstart av fredningssak i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 2 den 6. mai 2019. Fristen for innspill ble satt til 1. september 2019. Melding om oppstart av fredningssak ble sendt eiere og Vågan kommune. I tillegg ble fredningssaken kunngjort i Lofotposten og Våganavisa, og det ble avholdt folkemøte 14. mai 2019. Det kom inn syv merknader til varsel om oppstart.

I brev av 6. mai 2019 og 1. oktober 2019 inviterte Riksantikvaren til møte med flere aktører med mål om å legge til rette for utvikling i Henningsvær og gode samarbeidsrutiner i oppfølgingen av fredningen. Følgende ble invitert: Arbeidstilsynet, Mattilsynet, Kystverket Nordland, Statens Vegvesen – Region Nord og Vågan Havnevesen KF. Det ble avholdt møter med Kystverket og Arbeidstilsynet. Innspillene ble benyttet i det videre arbeidet med fredningssaken.

En grunneier ba om at eiendommen tas ut av fredningen, da bygningen har blitt endret mye utvendig og ikke har tilknytning til, eller betydning for, fiskerihistorien.

Riksantikvaren har vurdert bygningen som viktig fordi den utgjør en del av en bygningsrekke som er viktig for helheten. Den forteller også om utviklingen av fiskevær, og om klimaet som forutsetning for byggeskikken i Henningsvær.

Klima- og miljødepartementet har sluttet seg til Riksantikvarens vurdering.

Tre grunneiere uttrykte bekymring for at fredningen vil hindre tiltak på eiendommene og videre utvikling av fiskerinæringen.

Riksantikvaren forstår at dette kan være en bekymring, og har påpekt at en fredning ikke skal være til hinder for utvikling. Det skal være mulig å bo og drive næring i Henningsvær. Riksantikvaren mener at forslaget til fredning har lagt til rette for dette. Fredningsforslaget er i all

hovedsak ikke strengere enn dagens reguleringsplan, og forskriften er utformet med utgangspunkt i at det skal være mulig å bo, og å drive og utvikle fiskerinæringen og andre næringer, i Henningsvær. Det vil være mulig å søke om dispensasjon for ulike tiltak slik at området fremdeles kan benyttes og utvikles. Hensynet til utvikling er nedfelt i formålsbestemmelsen, og fredningsbestemmelsene skal tolkes i lys av dette.

Klima- og miljødepartementet har sluttet seg til Riksantikvarens vurdering, og mener at forskriften er utformet med tanke på muligheten for utvikling.

To grunneiere stilte spørsmålsteget ved fredningen, og poengterte at lokalbefolkningen har tatt meget godt vare på Henningsvær gjennom flere generasjoner.

Riksantikvaren er enig i at det er innbyggerne som er grunnlaget for det Henningsvær som er foreslått fredet. Riksantikvaren har påpekt at fredningen er utformet med respekt for dette, og at en fredning vil gi langsiktige og forutsigbare rammer for vern og utvikling. Riksantikvaren tviler ikke på at lokalbefolkningen også i fremtiden vil ta godt vare på fiskeværet.

Klima- og miljødepartementet har tatt innspillet til etterretning og viser til Riksantikvarens kommentar.

En grunneier informerte om at det finnes eldre strukturer under eksisterende bebyggelse, og ba om at disse blir ivaretatt.

Riksantikvaren har tatt informasjonen med i arbeidet med fredningen.

Klima- og miljødepartementet har tatt innspillet til etterretning.

Kystverket ba om at den nedlagte fyrlykten tas ut av fredningen og at det legges inn unntaksbestemmelser for Kystverkets øvrige navigasjonsinstallasjoner som er i drift.

Riksantikvaren mener at den nedlagte fyrlykten er viktig for å forstå Henningsværs betydning i norsk fiskerihistorie. Det er tatt inn en unntaksbestemmelse i forskriften når det gjelder fyrlykta. Fredningen vil ikke hindre gjennomføring av tiltak som må gjøres av sikkerhetsmessige hensyn og hensynet til fremkommelighet.

Klima- og miljødepartementet har tatt Riksantikvarens endring av forskriften til etterretning.

3.2.4. Lokal høring og offentlig ettersyn

Riksantikvaren sendte forslag til forskrift om kulturmiljøfredning og forvaltningsplan på lokal høring til berørte parter den 25. september 2020. Fristen for innspill ble satt til 7. januar 2021. En av høringspartene søkte om utsatt svarfrist, og fikk utsatt svarfristen til 14. januar 2021. Fredningsforslaget ble kunngjort i Lofotposten, Våganavisa, Avis Nordland og i Norsk Lysningsblad. Det kom inn 15 innspill til høringen av fredningsforslaget.

Syv grunneiere, herunder innbyggere, forretningsdrivende og huseiere, mente at fredningsprosessen har vært bra, men at en kulturmiljøfredning ikke bør gjennomføres fordi det

ikke vil være et riktig skritt for utviklingen i Henningsvær. De uttrykte bekymring for at en fredning ikke vil være forenlig med utvikling av Henningsvær, selv om dette står som en forutsetning i forskriften. De viste til at gjeldende reguleringsplan har klart å ivareta Henningsværs vekst og utvikling. De påpekte at innføring av vernetiltak noen ganger vil bety større inngrep i private eierforhold og virksomheter, og at det vil være en fordel om slike avgjørelser tas på lokalpolitisk nivå. De mener at det ikke er behov for en statlig regulering, da regulerings- og byggesaker forvaltes best med lokal kunnskap, og fordi en kommunal regulering kan endres lokalt. Flere uttrykte bekymring for at en fredning vil kunne føre til en svekkelse av det lokale selvstyret, og føre til en mer omfattende søknadsprosess når fylkeskommunen blir vedtaksmyndighet.

Riksantikvaren har påpekt at en fredning vil være forskjellig fra en reguleringsplan på tre områder: tidsperspektivet, helhetsfokus i stedet for objektfokus og nasjonalt verdiperspektiv istedenfor lokalt. Fredningsforskriften vil supplere, ikke oppheve, gjeldende reguleringsplan. En fredning vil heller ikke være til hinder for ny regulering. Forslaget til forskrift gir stort rom for utvikling, jf. formålsbestemmelsen. Kommunen vil fortsatt ha en sentral rolle i forvaltningen og utviklingen av Henningsvær etter en eventuell fredning. Kommunens kunnskap, og samarbeidet med eierne, vil fortsatt være av stor betydning for en god ivaretagelse av Henningsvær. Riksantikvaren utelukker ikke at søknadsprosessen i enkelte tilfeller vil kunne bli mer omfattende, men viser til forvaltningsplanen som redegjør for oppfølging av fredningen. Riksantikvaren har også gjort oppmerksom på at det er mulig å be fylkeskommunen om bistand til å utforme søknader.

Klima- og miljødepartementet har sluttet seg til Riksantikvarens vurdering. Forskriften er utformet med tanke på muligheten for utvikling. Bebyggelsen som har formet kulturmiljøet skal kunne brukes og videreutvikles, samtidig som hensynet til verneverdiene skal ivaretas. Å bruke eksisterende bygninger vil være viktig for videre bruk og bevaring av kulturmiljøet. Departementet viser til forvaltningsplanen for råd og veiledning når det gjelder oppfølging av fredningen. Planen legger til rette for at forvaltningen skal kunne skje så effektivt som mulig.

Åtte grunneiere, herunder innbyggere, forretningsdrivende og huseiere, uttalte at det vil bli vanskeligere å renovere og å tilpasse bygninger til ny bruk på grunn av krav til materialvalg og utforming, uten at det blir gitt kompensasjon. En fredning vil gjøre det vanskeligere å tilpasse bygninger til ny bruk, slik at disse vil bli stående tomme og forfalle. Ifølge grunneierne vil eventuelle tilskudd være så lave at det ikke vil innebære noen økonomisk fordel for Henningsvær.

Riksantikvaren har vist til at fredningen bare gjelder det utvendige, og at innvendige tilpasninger av bygninger kan gjennomføres uten dispensasjon fra fredningen. Riksantikvaren har også vist til at gjeldende reguleringsplan allerede har strenge krav til hvordan endringer på bygningene kan gjennomføres, samt at en fredning gir anledning til å motta tilskudd fra staten – i motsetning til krav som stilles etter en reguleringsplan.

Klima- og miljødepartementet har sluttet seg til Riksantikvarens vurdering, og understreker at «vern gjennom bruk» er et viktig prinsipp i kulturmiljøforvaltningen.

Statens vegvesen uttalte at de ikke har noen merknader til fredningsforslaget.

Klima- og miljødepartementet har tatt informasjonen til etterretning.

En grunneier stilte spørsmålstegn til hvorfor vedkomnes eiendom er omfattet av fredningen, da tomten ikke er bebygd.

Riksantikvaren har forklart at deler av nabobygningen, som vil omfattes av den foreslåtte fredningen, ligger inne på grunneierens tomt. Derfor må fredningen tinglyses på alle eiendommer som er berørt.

Klima- og miljødepartementet har tatt Riksantikvarens vurdering til etterretning.

To grunneiere ga innspill om utbygging på en eiendom. De uttalte at de ser positivt på at det skjer noe, men uttrykte bekymring for at det planlagte tiltaket ikke tar tilstrekkelig hensyn til verneverdiene. De stilte spørsmålstegn ved ivaretagelsen av brannvern og trafikale forhold, og en uttrykte bekymring for at økt turisme vil komme i konflikt med fiskerinæringen.

Riksantikvaren har vist til at eiendommen hvor det planlegges utbygging, er innenfor reguleringsplanens bevaringsområde. Før en fredning eventuelt vedtas, er det kommunen som er rette myndighet til å fatte vedtak.

Klima- og miljødepartementet har tatt innspillene til etterretning, og viser til Riksantikvarens kommentar. Departementet har også vurdert at fredningen ikke vil være til hinder for brannsikringstiltak, og at innspill om trafikale forhold, næringsutvikling mv. er tillagt stor vekt i utarbeidelsen av fredningsforslaget.

En grunneier ga innspill om riving av bygningsmasse. En fredning anses å være lite hensiktsmessig dersom manglende vedlikehold resulterer i at det gis tillatelse til å rive.

Riksantikvaren har vist til at en fredning vil sette skranker for rivning av bygninger. En fredning vil gi kulturmiljømyndigheten mulighet til å pålegge istandsetting dersom bygningene ikke blir vedlikeholdt. Riksantikvaren understrekte også at plan- og bygningsloven har bestemmelser for å hindre spekulativt forfall.

Klima- og miljødepartementet har sluttet seg til Riksantikvarens vurdering.

Vågan kirkelige fellelsråd uttalte at kirkens interesser allerede er ivare tatt gjennom kirkerundskrivet, og ba om at kirken og kirkens eiendom tas ut av fredningen.

Riksantikvaren har vist til at en fredning skal ivareta helheten og sammenhengen i kulturmiljøet. Kirken har en stor verdi for kulturmiljøet da den er en del av en større struktur og helhet. Det er grunnen til at den omfattes av fredningsforslaget.

Klima- og miljødepartementet har sluttet seg til Riksantikvarens vurdering.

En grunneier har gitt innspill om planlagte tiltak på eiendommen.

Riksantikvaren har vist til at det er den kommunale reguleringsplanen som bestemmer hvilke tiltak som kan gjennomføres før en eventuell fredning blir vedtatt.

Klima- og miljødepartementet har tatt innspillet til etterretning.

To grunneiere uttrykte bekymring for hva en fredning vil innebære angående ferdsel på eiendommen. De uttrykte også skepsis til forslaget om å erstatte den gamle fyrlykta med en kopi. I tillegg uttrykte de ønske om å tilbakeføre en bygning, og at fredningsprosessen ikke skal hindre videre utviklingsplaner.

Riksantikvaren har påpekt at en eventuell fredning ikke gir føringer for ferdsel på eiendommen. Fredningsbestemmelsene vil åpne for tilbakeføring til en tidligere dokumentert tilstand. Riksantikvaren mener at den gamle fyrlykta er viktig for å forstå Henningsværs betydning i norsk fiskerihistorie. Bestemmelsen om at fyrlykta kan rives og erstattes med en kopi, er begrunnet ut fra sikkerhetsmessige forhold og for å sikre lyktas opplevelsesverdi.

Klima- og miljødepartementet har sluttet seg til Riksantikvarens sin vurdering.

Kystverket – Sørøst viste til tidligere dialog og påpekte at deres primære ønske fremdeles er å fjerne den gamle fyrlykta. Kystverket viste til at Riksantikvaren ikke foreslo å frede lykta under arbeidet med Kystverkets landsverneplan i 2009. Dersom lykta ikke blir tatt ut av fredningen, vil Kystverket at ordlyden i unntaksbestemmelsen endres fra «Det kan tillates riving» til «Det tillates riving». Dersom det må settes opp en kopi, mener Kystverket at det er viktig at det kan benyttes moderne materialer, og at lykta kan utformes slik at produksjons- og vedlikeholdskostnadene blir lavest mulig. Kystverket viste også til at det kan bli problematisk å få nødvendige tillatelser til riving etter den eksisterende reguleringsplanen, og ba om at fredningsbestemmelsene blir retningsgivende for forvaltningsmyndighetens behandling av søknad om riving. Kystverket uttalte også at de går ut ifra at muligheten til å etablere nye navigasjonsinstallasjoner o.l. er sikret gjennom forskriftens § 4.

Riksantikvaren har bemerket at fyrlykta ikke er foreslått fredet på grunn av dens egenverdi, men på grunn av verdien den har som en del av kulturmiljøet. Riksantikvaren har endret ordlyden i unntaksbestemmelsen om fyrlykta i tråd med Kystverkets ønske. Fredningsforslaget åpner for at andre hensyn enn autentisitet blir vektlagt, både med hensyn til materialbruk og produksjonsmetode. Dispensasjonsbestemmelsen vil gjøre det mulig å etablere nye installasjoner og liknende som er nødvendige for sikkerheten. Forskriftsfredningen vil ikke oppheve kommunens reguleringsplan. Begge lovverkene vil være gjeldende, og det er alltid den strengeste bestemmelsen som skal legges til grunn.

Klima- og miljødepartementet har sluttet seg til Riksantikvarens vurdering.

Fire grunneiere ga sin fulle støtte til fredningsforslaget, og påpekte at fredningsforslaget er grundig behandlet. To av dem påpekte at det er viktig at Riksantikvaren ser at kulturmiljøet er viktig, både lokalt og nasjonalt. De viste også til at det i formålsparagrafen er tatt hensyn til at Henningsvær er et levende lokalsamfunn i stadig utvikling, med betydelig økonomisk verdiskapning. De uttalte også at de opplever at «vern gjennom bruk» blir godt ivaretatt i alle instanser.

Riksantikvaren har tatt innspillet til etterretning.

Klima- og miljødepartementet har tatt innspillet til etterretning.

Nordland fylkeskommune sendte et foreløpig svar om at deres høringsuttalelse først sendes etter at Vågan kommune har tatt stilling til fredningssaken.

Riksantikvaren har tatt fylkeskommunens foreløpige uttalelse til orientering.

3.2.5. Første gangs politiske behandling i Vågan kommune

Riksantikvaren oversendte forslaget om forskrift til fredning til Vågan kommune for politisk behandling i kommunestyret i brev datert 11. februar 2021, jf. kulturminneloven § 22 nr. 3. Ved politisk behandling i Vågan kommune ble saken lagt fram for hovedutvalg for miljø, plan og næring 8. mars 2021, formannskapet 22. mars 2021 og kommunestyret 12. april 2021. Rådmannens innstilling til vedtak ble vedtatt i hvert møte.

Kommunestyrets vedtak av 12. april 2021 (sak KS-019/21):

«Vågan kommune vedtar en betinget støtte til kulturminnefredningen av Henningsvær. Fredningsforskrift, forvaltningsavtale og øvrig grunnlagsdokumentasjon gjennomgås og revideres etter behov, og legges deretter frem til ny behandling i kommunestyret. Revisjonen ser spesielt på følgende:

- Forvaltning av de ulike vernehensyn i praksis; livet i Henningsvær er like viktig vernehensyn som vern av det materielle Henningsvær. Hvordan klarer man å beskrive dette slik at begge hensyn blir tilfredsstillende ivaretatt.
- Tilføring av nødvendige personalressurser: det gjennomgås muligheten for å få tilført ressurser fra statlig myndighet til kommunen for opprettelse av 100% stilling dedikert til fredningsrelatert arbeid. Det gjennomgås og avklares tilsvarende hvilke ressurser som skal være dedikert til fredningsprosjektet hos Fylkeskommunen.
- Definerer av samarbeid / grensdragninger rundt ansvar / oppgavefordeling mellom kommune og fylkeskommune; etablering av samarbeidsrutiner.»

Riksantikvarens kommentar – oppfølging av kommunestyrets vedtak: De tre punktene i kommunestyrets vedtak er fulgt opp gjennom møter og annen dialog med kommunen, fylkeskommunen og Henningsvær innbyggerforening. Det er også foretatt endring i formålsparagrafen som har tydeliggjort hensynet til utvikling.

3.2.6. Andre gangs politiske behandling i Vågan kommune

Riksantikvaren oversendte et revidert forslag til forskrift om fredning til Vågan kommune for politisk behandling i kommunestyret i brev datert 1. oktober 2021, jf. kulturminneloven § 22 nr. 3. Kommunestyret behandlet saken i møte 25. oktober 2021. Kommunestyrets behandling var en oppfølging av kommunestyrets tre utredningspunkter i vedtaket av 12. april 2021. Av saksfremlegget framgår det at ordfører vurderte at punkt 1 og 3 (utviklingsmulighet og saksbehandlingsrutiner) er ivarettatt, men det ble uttrykt en bekymring knyttet til om tre årsverk for en stillingsressurs vil være tilstrekkelig. Med bakgrunn i dette, innstilte ordfører til følgende vedtak: «Fredningsforskriften vedtas ikke, og dagens plangrunnlag med hensynssone bevaring videreføres.» Ordførers innstilling ble ikke vedtatt. Forslaget fra Rødt ble satt opp mot innstillingen fra ordfører. Forslaget fra Rødt ble vedtatt med 15 mot 14 stemmer.

Kommunestyrets vedtak av 25. oktober 2021 (sak KS-051/21):

«Fredningsforskriften vedtas, og det takkes med det ja til stillingsressurser tilsvarende midlertidig stilling 100 % over 3 år.»

Riksantikvarens kommentar til kommunestyrets vedtak: Riksantikvaren har tatt kommunestyrets vedtak til etterretning og kommunestyrets vedtak av 25. februar 2019 dermed er fulgt opp. Når det gjelder den midlertidige stillingen, har Riksantikvaren kommentert at stillingen delvis vil være en erstatning for den lokale ressursen som var planlagt i fredningsprosessen, men som kommunen av ulike grunner ikke lyktes med å få ansatt. Stillingen begrunnes også i særlige behov i Vågan kommune. Erfaringstall fra kommunens egen evaluering av gjeldende reguleringsplan (2015) viser at gjennomsnittlig antall byggesaker i Henningsvær i løpet av en seksårsperiode har vært ca. 15 per år. Ettersom fredningsforslaget i stor grad er samordnet med gjeldende regulering, og det er ikke sannsynlig at det vil bli vesentlig flere søknadspliktige tiltak som følge av en fredning. Tillegget i arbeidsmengde som vil kunne følge av en fredning vil ikke fylle en 100 % stilling på byggesak alene. Etter Riksantikvarens vurdering vil stillingen derfor også kunne benyttes til å innarbeide rutiner i kommunen, opplæring av administrasjon, eventuelle nye reguleringer i Henningsvær, dialog med regional kulturmiljøforvaltning med videre. Riksantikvaren har vurdert at tre år vil være tilstrekkelig til å innarbeide en endring i forvaltningspraksis som følge av en fredning, samt kunne ha en positiv overføringsverdi til andre saksområder i kommunen, forutsatt god planlegging og gjennomføring. Dette støttes av funn fra den toårige prøveordningen med byantikvarer, og av tilbakemeldinger fra andre kommuner med kulturmiljøfredninger. Riksantikvaren mener også at en slik midlertidig stilling vil kunne bidra til økt kulturmiljøkompetanse lokalt. Dette behovet er også omtalt i kommunens egen evaluering av gjeldende regulering. Blant anbefalte oppfølgingstiltak nevnes behovet for en ressurs til å gi råd og følge opp de som har behov for støtte i planlegging av tiltak, informasjon om myndighetskrav, planlegging av løsninger, tilskuddssøknader, og praktiske konsekvenser av gjeldende planer.

Klima- og miljødepartementet har sluttet seg til Riksantikvarens vurdering. Den midlertidige stillingen vil være en erstatning for den lokale ressursen som var planlagt underveis i

fredningsprosessen, og vil gi mulighet for å bygge lokal kulturmiljøkompetanse, bidra til etablering av gode saksbehandlings- og samarbeidsrutiner, råd og veiledning overfor eiere mv.

3.2.7. Politisk behandling i Nordland fylkesting

Nordland fylkesråd behandlet forslag til fredning av Henningsvær kulturmiljø 12. november 2021. Deretter behandlet Nordland fylkesting saken i sitt møte 6. desember 2021. Av saksframlegget framgår det at fylkeskommunen mener at en fredning vil bidra til forutsigbarhet og bærekraftig utvikling av Henningsvær, og at fylkeskommunen er opptatt av å videreføre det tette samarbeidet med Vågan kommune etter at fredningen er vedtatt. Fylkeskommunen har ikke sett det som hensiktsmessig å gå imot den lokalpolitiske konklusjonen i en sak som er så viktig for kommunen og stedet Henningsvær.

Fylkesrådets innstilling til vedtak av 12. november 2021 (sak 282/2021):

1. «Fylkestinget i Nordland støtter Riksantikvarens oversendte fredningsforslag, og anbefaler at Henningsvær fredes som et kulturmiljø, jf. kulturminneloven §20.
2. Fylkestinget i Nordland viser videre til det tette samarbeidet som er etablert med Vågan kommune, og er opptatt av at dette videreføres når en fredning blir vedtatt.»

Fylkesrådets innstilling til vedtak ble enstemmig vedtatt.

Nordland fylkesting innstilling til vedtak av 6. desember 2021 (sak 146/2021):

1. «Nordland fylkesting støtter Riksantikvarens oversendte fredningsforslag, og anbefaler at Henningsvær fredes som et kulturmiljø, jf. kulturminneloven §20.
2. Nordland fylkesting viser videre til det tette samarbeidet som er etablert med Vågan kommune, og er opptatt av at dette videreføres når en fredning blir vedtatt.»

Kultur, miljø og folkehelsekomiteens innstilling ble vedtatt mot 10 stemmer.

Riksantikvarens kommentar til fylkestingets vedtak: Riksantikvaren har tatt vedtaket til etterretning, og at fylkestingets vedtak av 11. april 2019 dermed er fulgt opp.

Klima- og miljødepartementet har tatt fylkeskommunens vedtak til etterretning.

3.2.8. Sentral høring

Riksantikvaren sendte fredningsforslaget på sentral høring i brev datert 13. desember 2021, med høringsfrist 25. februar 2022. Følgende instanser fikk forslaget til uttalelse: Arbeidstilsynet, Den norske Turistforening, Fiskeridirektoratet, Fortidsminneforeningen, Innovasjon Norge, Kartverket, Kystverket – Hovedkontoret, Mattilsynet, Miljødirektoratet, Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) – Hovedkontor, Norges Forskningsråd, Norges handikapforbund, Norges Miljøvernforbund, Norges Museumsforbund, Norges Naturvernforbund, Norsk Kulturarv, Norsk Kulturråd, Norske Arkitekters Landsforbund (NAL), Norges vassdrags- og energidirektorat

(NVE), Statens vegvesen – Vegdirektoratet, Arbeids- og sosialdepartementet, Direktoratet for byggkvalitet, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB), Distriktssenteret – Kompetansesenter for distriktsutvikling, Finansdepartementet, Fiskarlaget Nord, Hovedorganisasjonen Virke, Justis- og beredskapsdepartementet, daværende Kommunal- og moderniseringsdepartementet (nå Kommunal- og distriktsdepartementet), Kulturdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet, Norges geologiske undersøkelse, Norges Kystfiskarlag, Norges Råfisklag, Politidirektoratet, Sametinget – Sámediggi, Samferdselsdepartementet, Statsforvalteren i Nordland, NHO Reiseliv og Nordnorsk Reiseliv.

Ved høringsfristens utløp var det kommet inn syv tilbakemeldinger. Norges Råfisklag, Samferdselsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, Kartverket og Sametinget/Sámediggi meldte at de ikke hadde noen merknader til saken.

Kystverket – Sørøst viste til sitt tidligere innspill og til konstruktiv dialog med Riksantikvaren, og uttrykte at de er tilfredse med at innspillet er tatt til følge. Kystverket viste videre til konstruktiv dialog med Riksantikvaren.

Riksantikvaren har tatt innspillet til etterretning.

Klima- og miljødepartementet har tatt høringsuttalelsen til etterretning.

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) opplyste om at det er en transformatorstasjon som eies av Elmea AS (tidligere Lofotkraft AS) utenfor fredningsområdet. Fra denne, og inn i fredningsområdet, går det en sjøkabel over til Finnholmen. NVE ba derfor om at Statnett SF og Elmea AS burde få mulighet til å uttale seg til eventuelle konflikter, og at Elmea AS burde få uttale seg om forskriftsfredningen har nødvendige bestemmelser når det gjelder sjøkabelen.

Riksantikvaren har tatt innspillet til etterretning. Elmea AS har ikke tidligere stått på høringslistene da de ikke er eiere registrert i Matrikkelen innenfor det foreslåtte fredningsområde. Elmea AS er 85 % eid av Lofotkraft Holding AS og 15 % av KLP, Kommunal Landspensjonskasse. Lofotkraft Holding AS eies av de seks Lofot-kommunene, herunder Vågan kommune. Vågan kommune har vært høringspart og en sentral aktør gjennom hele fredningsprosessen. Fredningssaken har også vært kunngjort i lokale og regionale aviser og i Norsk Lysingsblad. Elmea AS har dermed hatt mulighet til å sende inn innspill og merknader til fredningssaken. Riksantikvaren mener at Elmea AS sine muligheter til å skjømme sine interesser dermed er ivaretatt. Statnett SF eies av Olje- og energidepartementet, som har mottatt fredningssaken på sentral høring. Departementet har ikke gitt merknad i saken, og Riksantikvaren har vurdert at Statnett SF sin mulighet til å skjømme sine interesser dermed er ivaretatt.

Klima- og miljødepartementet har tatt høringsuttalelsen til etterretning.

3.2.9. Begrenset høring

For å gi Statnett SF og Elmea AS mulighet til å uttale seg, fikk disse saken på en begrenset høring, med svarfrist 16. mars 2022. Riksantikvaren mottok ingen merknader i den begrensede høringen.

3.2.10. Oversendelse av fredningssak til Klima- og miljødepartementet for sluttbehandling

Riksantikvaren oversendte fredningssaken til Klima- og miljødepartementet for sluttbehandling 25. mars 2022. Oversendelsen inneholdt Riksantikvarens faglige tilråding, utkast til forskrift om fredning, kart, forvaltningsplan og bakgrunnsmateriale.

4. Endringer i løpet av fredningsprosessen

4.1. Endring i forslag til fredningsforskrift etter lokal høring

Basert på innspillene i den lokale høringen ble det gjort en presisering av forskriften § 8 knyttet til fyrlykten på Kvitvarden. Ordlyden ble endret ved at ordet «kan» ble tatt ut av bestemmelsen. Dette ble gjort for å tydeliggjøre at det ikke er nødvendig å søke om dispensasjon fra fredningen dersom en ønsker å rive lykta. Endringen var en tydeliggjøring i ordlyden, og har ikke medført innskrenkninger av det opprinnelige forslaget.

4.2. Endring av fredningsforslag etter første gangs politiske behandling

Riksantikvaren har fulgt opp kommunestyrets vedtak av 12. april 2021 gjennom møter og annen dialog med kommunen, fylkeskommunen og Henningsvær innbyggerforening. Det ble foretatt endring i formålsbestemmelsen for å tydeliggjøre hensynet til utvikling. Deler av ordlyden i § 1 ble endret fra «Fredningen skal legge til rette for at Henningsvær opprettholdes og videreutvikles som et levende sted med boliger, fiske, handel og annen næringsvirksomhet» til «Fredningen skal opprettholde og videreutvikle Henningsvær som et levende sted med boliger, fiske, handel og annen næringsvirksomhet.» I tillegg ble følgende tilføyd i formålsparagrafen:

«Fredningen skal ikke være til hinder for:

a) at utviklingsrommet for næringsvirksomhet opprettholdes med grunnlag i etablerte miljø og kulturhistoriske verdier.»

4.3. Endring av fredningens omfang

Riksantikvarens forslag til avgrensning av fredningsområdet, som ble presentert i melding om oppstart av fredningssak, ble utarbeidet i samråd med Vågan kommune, Nordland fylkeskommune og Henningsvær innbyggerforening. Forslaget tok utgangspunkt i områdene som var regulert til bevaring i gjeldende reguleringsplan. Deler av området på Solvarden ble ikke tatt med, da disse i hovedsak knyttes til krigens kulturminner. I tillegg ble tre hjellområder på Nattmålshaugen, Solvarden og Vartangen/Rundhaugen tatt inn i det foreslåtte fredningsområdet, samt et område rundt Henningsvær kirke.

Til høring og offentlig ettersyn var fredningsområdet blitt justert noe ned. Et område på Solvarden ble tatt ut da dette ligger utenfor hjellområdene.

Til andre kommunestyrebehandling var det ikke blitt gjort endringer i areal, men en tidligere markert bygning hadde falt ut av kartgrunnlaget. Denne ble ført inn igjen ved sentral høring. Riksantikvaren har vurdert at dette ikke er av betydning for fredningssaken og at eiers interesser er ivarettatt, ettersom bygningen var omfattet både i melding om oppstart og høring av fredningsforslag, og fordi eier ikke har varslet en negativ innstilling til saken gjennom høringsuttalelser.

I dialog med Vågan kommune mellom første og andre gangs kommunale behandling av saken, informerte kommunen om at et mindre område i fredningsforslaget ikke er regulert til bevaring. Kommunen ønsket imidlertid ikke å foreslå en justert avgrensning. Eier har heller ikke bedt om at eiendommen tas ut av fredningsområdet. Riksantikvaren har besluttet at den berørte bygningsmassen beholdes innenfor fredningsområdet, da den synliggjør befolkningsveksten i Henningsværs andre utviklingsfase og strukturering av bygningsmasse etter funksjon.

4.4. Justeringer i listen over berørte gnr/bnr

I forbindelse med oversendelsen til departementet har Riksantikvaren oppdaget at fire eiendommer, hvorav tre festeeiendommer og en grunneiendom, har utgått i Matrikkelen. Gnr/bnr/fnr 5/1/203 og 5/1/285 er omgjort til ny eiendom 5/456, mens 5/1/336 er gjort om til 5/462 og 5/397 har blitt slått sammen med 5/394. Videre har Riksantikvaren tatt ut eiendommene 5/426 og 5/241. Årsaken er at disse ligger i grensen for det foreslåtte fredningsområdet. Det var hensiktsmessig å ta ut disse for å unngå heftelser på eiendommene. Justeringene påvirker ikke arealene som omfattes av fredningen. Forskriften § 2 Omfang, listen over gnr/bnr er oppdatert i tråd med dette.

4.5. Endringer foretatt av Klima- og miljødepartementet

Klima- og miljødepartementet har foretatt noen språklige endringer i forskriften for å fjerne uklarheter og skjønsmessig tvil.

5. **Økonomiske og administrative konsekvenser av fredning**

For å kunne vurdere de samfunnsøkonomiske konsekvensene av en fredning, har Riksantikvaren engasjert Menon Economics til å utarbeide rapporten *Henningsvær: Kostnader som følger av kulturmiljøfredning, oppdatert versjon 2021* (Menon-publikasjon nr. 119/2018, nr. 114/2021), som viser beregninger av historiske og framtidige kostnader for Henningsvær kulturmiljø. Beregningen har tatt utgangspunkt i at prosessen har vart fra 2014 til 2021, og kostnadsvirkningene framskrives i 40 år. Metoden som er brukt følger retningslinjene til DFØs veileder for utredningsinstruksen og veileder for samfunnsøkonomisk analyse, og rundskriv R-109/14 for samfunnsøkonomisk analyse.

Å frede kulturmiljøer har samfunnsmessig nyttevirkninger utover å ta vare på nasjonalt viktige kulturmiljøer. Det er derfor også gjennomført en ringvirkningsanalyse, hvor Henningsvær er et av casene: *Verdien av kulturarv: En samfunnsøkonomisk analyse med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljøer* (Menon-publikasjon nr. 72/2017). Ringvirkningene er ikke antatt å være en netto for landet, og de er ikke tatt inn i vurderingene av samfunnsøkonomisk lønnsomhet.

5.1. Samfunnsøkonomiske kostnader ved gjennomføring av kulturmiljøfredning

De forventede totale kostnadsvirkningene er i anslått til 42 millioner kroner i 2021-kroner nåverdi, der den største forventede kostnadsvirkningen er kostnader som vil gå til tilskudd til restaurering og istandsetting, fulgt av kostnader til saksbehandling. Det er ikke store endringer fra nåsituasjonen siden deler av Henningsvær allerede er regulert til bevaring i gjeldende reguleringsplan. Merkostnadene for de private vil derfor ikke bli vesentlig endret ved en fredning. Siden det allerede foreligger en regulering av kulturmiljøet med hjemmel i plan- og bygningsloven, vil ikke fredningen føre til vesentlige forandringer i restriksjonsnivået sammenlignet med dagens situasjon. Fredningen vil derimot gi en langsiktig beskyttelse av et nasjonalt viktig kulturmiljø. Det er både Riksantikvarens og Klima- og miljødepartementets vurdering at en anslått nåverdi på 42 millioner kroner er fullt ut akseptabel for å oppnå dette.

Det er vanskelig å prissette godet «kulturarv». Noe av verdien kan fanges opp i kulturarvbasert reiseliv og endrede eiendomspriser i og rundt fredete kulturmiljøer, men den største største forventede nyttevirkningen vil sannsynligvis være i form av ikke-bruksverdier. At det foreløpig ikke finnes studier som gir innsikt i disse verdiene og tilhørende kalkulasjonspriser gjør dem ikke mindre viktige for befolkningens velferd, og dermed for en samfunnsøkonomisk vurdering. Flere studier har vist at det er høy betalingsvillighet for kulturarv. Det er på dette grunnlaget departementet mener at de langsiktige samfunnsøkonomiske konsekvensene er positive. Eventuelle positive, netto ringvirkninger vil komme i tillegg, men inngår ikke i vurderingene.

Departementet mener at fredningsforslaget, slik det nå foreligger, har små negative konsekvenser. Samlet sett vurderer departementet det slik at de forventede samfunnsøkonomiske konsekvensene av fredningen vil være positive på sikt. I tillegg vil en fredning av kulturmiljøet sikre kulturmiljøverdier som ikke har en synlig pengeverdi, men som tillegges stor verdi politisk og i opinionen.

5.2. Offentlige kostnader ved gjennomføring av kulturmiljøfredning

Forvaltningen av fredningsforskriften er tillagt Riksantikvaren eller den Riksantikvaren gir fullmakt. I samsvar med ansvarsforskriften vil forvaltningsmyndigheten etter fredningsvedtaket overføres til Nordland fylkeskommune som er regional kulturmiljøforvaltning. Utgifter til forvaltning eller andre følgekostnader dekkes innenfor ordinære budsjettposter.

Totale offentlige kostnader knyttet til vedtaket, senere saksbehandling, tilskudd til restaurering og istandsetting og så videre er beregnet til ca. 40,8 millioner kroner (2021-kroner). Av dette utgjør tilskudd til restaurering og istandsetting i underkant av 20,5 millioner kroner. Dette er både historiske kostnader, det vil si kostnader som har påløpt under fredningsprosessen, og antatte

framtidige kostnader i forvaltningsfasen. Det presiseres at disse tilskuddene ikke har vært ekstrabevilgninger eller kommer til å være ekstrabevilgninger over statsbudsjettet.

Tilskuddsmidlene er hentet fra Riksantikvarens ordinære budsjett. Det vil ikke ha budsjettmessige konsekvenser framover og det har heller ikke hatt det i fredningsprosessen. De resterende kostnadene for det offentlige er noe over 20,3 millioner kroner. Dette er kostnader knyttet til utforming av vedtaket, saksbehandling og informasjon og rådgivning – og som dekkes av Riksantikvarens, fylkeskommunens og kommunens lønnsbudsjetter. Av dette er 12,2 millioner kroner påløpt under fredningsprosessen og 8,1 millioner kroner vil påløpe i forvaltningsfasen.

Kostandene brukt i løpet av fredningsprosessen, siden 2014, er estimert til 22,7 millioner kroner. Dette inkluderer blant annet saksbehandlingskostnader, tilskudd til istandsetting og verdiskaping. De totale framtidige kostnadene, inkludert tilskudd, utgjør 19,3 millioner kroner. Bruk av offentlige midler for å dekke antikvarisk merkostnad ved istandsetting med tradisjonelle materialer og metoder vil bidra til å sikre det fellesgodet som Henningsvær kulturmiljø utgjør.

5.3. Andre kostnader knyttet til fredningen – privatøkonomiske kostnader

Fra høsten 2018 gjennomførte Nordland fylkeskommune en tilstandsvurdering av bygningene i Henningsvær, som grunnlag for kostnadsanalysen. Over 150 bygninger, en rekke kaier og tre hjellområder innenfor det foreslåtte fredningsområdet ble tilstandsregistrert. I dag framstår de aller fleste av bygningene og anleggene i Henningsvær som godt vedlikeholdt.

Det er satt i gang istandsettingstiltak på flere av bygningene med tilstandsgrad 2 og 3 siden 2018, og flere har fått tilskudd til tiltakene. Noen av prosjektene er blitt forsinket grunnet pandemien, men forventes ferdigstilt i løpet av de neste årene. Det pågår dessuten flere prosesser knyttet til å finne ny bruk av bygningsmassen som har stått tom. Bygningene i Henningsvær er i hovedsak i jevnlig bruk, og har høyt brukspotensiale. Dette medfører et lavere potensiale for skade og tilsier også et lavere behov for tilskudd. Fredning av Henningsvær kulturmiljø er ikke til hinder for videre bruk og utvikling av området med bygninger og anlegg.

I den grad kulturmiljømyndigheten setter vilkår for å gjennomføre tiltak som innebærer en merkostnad for eier, vil eieren kunne søke om å få dekket merkostnadene helt eller delvis gjennom tilskuddsordninger innenfor Riksantikvarens til enhver tid gjeldende budsjetttrammer.

Restriksjonene for eierne vil ikke bli vesentlig forskjellig fra nåsituasjonen ettersom området allerede er regulert til bevaring gjennom plan- og bygningsloven. Det er derfor ikke grunnlag for å anta at fredningen vil utgjøre et ytterligere hinder eller endre kostnadene for vedlikehold vesentlig for eierne etter en fredning. Det er anslått at fredningen vil utgjøre om lag 1,2 millioner kroner for eierne. Dette er kostnader blant annet knyttet til ressursbruk forbundet med å etterleve regelverk mv. Av 1,2 millioner kroner er det i gjennomsnitt brukt 71.400 kroner i fredningsprosessen per år for hele kulturmiljøet, målt i 2021-kroner. Inkludert i disse kostnadene er utgifter i forbindelse med folkemøte og henvendelser for rådgiving. Det er estimert at de private kostnadene vil være 47.000 kroner for hele fredningsområdet etter at fredningen er gjennomført, alt i 2021-kroner. Disse kostnadene vil gå til rådgivning som følge av fredningsvedtak.

5.4. Forventede ringvirkninger som følge av fredning av Henningsvær kulturmiljø

Siden spørsmålet om fredning av Henningsvær kulturmiljø først kom opp i 2014 har det per 30. november 2021 blitt gitt tilskudd på nærmere 8,5 millioner kroner til fredete bygninger i privat eie, og det er gitt forhåndstilsagn på 2 millioner kroner i 2022. Det er i tillegg brukt 850.000 kroner til brannsikringstiltak for den tette trehusbebyggelsen i Henningsvær. Midlene til brannsikring er uavhengig av fredningssaken.

Kulturmiljøet kan først og fremst bidra til økt lokal økonomisk aktivitet dersom det bidrar til å tiltrekke turister og andre reisende til området. En fredning kan trolig være et godt utgangspunkt for å utvikle turismen, men dette krever god markedsføring og utnyttelse av potensialet og infrastrukturen som allerede er i området. Et sannsynlig scenario for utvikling av Henningsvær kan være flere kulturmiljømotiverte turister, noe som krever tilrettelegging for økt reiselivsvirksomhet i sentrum. Økt turisme vil dessuten kunne føre til vekst i verdiskaping og sysselsetting, som tilsvarer en netto økning for det lokale næringslivet. Det er liten grunn til å tro at fredningen vil være til hinder for ny næringsvirksomhet.

Menon-publikasjonen *Verdien av kulturarv: En samfunnsøkonomisk analyse med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljøer*, som blant annet undersøker nettoinntekter lokalt fra turisme og andre aktiviteter relatert til kulturhistoriske miljøer, viser at kulturmiljøturistene står for nesten halvparten av verdiskapingen i reiselivsnæringen i Henningsvær. Kulturmiljøturistene legger igjen 25 millioner årlig i forbruk i Henningsvær. Rundt 15 prosent av total verdiskaping i regnskapspliktige foretak i Henningsvær kan føres direkte tilbake til kulturmiljøturismen, det samme kan rundt 20 prosent av stedets sysselsetting gjøre. Beregningen av direkte og indirekte ringvirkninger av forbruket til de kulturmiljømotiverte turistene med utgangspunkt i 2017-tall anslår en omsetning på 19,9 millioner kroner årlig, dette legger grunnlag for nesten 11 millioner kroner i lokal verdiskaping, og 20 arbeidsplasser.

Klima- og miljødepartementet

t i l r å r:

Det fastsettes forskrift om fredning av Henningsvær kulturmiljø, Vågan kommune, Nordland fylke. Forskriften fastsettes i samsvar med vedlegg til resolusjonen.